

ya girmelerinin engellenmesi için Habeş eyaleti beylerbeyi ile bir anlaşma yaptı (*DİA*, XI, 494).

1058 (1648) yılında Yemen Zeydî İmâmı Mütevekkil-Allellah tarafından Etiyopya Kralı Fasilidas'a gönderilen elçilik heyetinin başkanı Hasan b. Ahmed el-Haymî, Sevâkin'de oturan Türk paşası (Mehmed Paşa) ve Masavva'daki nâibinin izni ve sağladıkları güvenlik tedbirleriyle sekiz gün kaldıkları liman üzerinden Yemen'e döndüklerini belirtir (*Siretü'l-Habeşe*, s. 162, 164, 167-168). 1083'te (1672) Habeş eyaletini gezen Evliya Çelebi eyalet merkezi Masavva' hakkında bilgi vermekte, limana Portekiz, İngiltere, Hindistan, Çin, Yemen ve civar bölgelerden gelen gemilerin uğradığını kaydetmektedir. Masavva'da 1600 civarında ev bulunduğunu söyleyen Evliya Çelebi bu arada Özdemir Paşa ve Şeyh Cemâlî camilerinden de bahseder (*Seyahatnâme*, X, 942-946).

Masavva'da görev yapan Osmanlı asker ve memurları yerli halktan kadınlarla evlenerek büyük nüfuz sahibi bir zümre haline geldiler. Masavva'daki Türk varlığı ve özellikle Habeş eyaleti beylerbeyinin buradaki nâibleri Habeşler'le ilişkilerin zaman zaman gerginleşmesine sebep olmuştur. Etiyopya kralları genellikle Masavva' limanı üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunmuşlarsa da gerçek idare daima yerli nâiblerin elinde kalmaya devam etmiştir. XIX. yüzyılın başlarında nâib İdrîs, İngilizler'in Etiyopya ile ilişki kurmalarını engellemeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

1846 yılında Sultan Abdülmecid tarafından Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'ya Sevâkin ile birlikte sâlyâne olarak verilen Masavva' bölgede nüfuz mücadelesi yapan Mısır, İngiltere, İtalya ve Habeşistan'ın politikalarında önemli bir unsur haline geldi. Mehmed Ali Paşa'nın ölümü (1849) üzerine Hicaz valisinin kontrolüne geçen ada, Hidiv İsmâil Paşa zamanında Dehlek ve Sevâkin ile birlikte Mısır emlakine dahil edilerek kaymakamlık statüsünde teşkilâtlandırıldı (1865). Böylece Osmanlı hâkimiyeti fiilen sona eren Masavva'ı daha sonra İsmâil Paşa, yeni kurduğu ve başına Fransa'nın eski Masavva' konsolosu S. Werner Münzinger'i vali tayin ettiği Doğu Sudan vilâyetine bağladı (1873). Münzinger bir dolgu yaptırarak burayı Tevlud adası ile, onu da ana karayla birleştirdi ve geçişleri ücrete tâbi tuttu. Masavva' bu dönemde de Osmanlı hâ-

kimiyetinden beri uygulanan yöntemle yine yerli nâibler tarafından yönetilmeye devam etti. 1874'ten sonra İsmâil Paşa, Masavva' üzerinde hak iddia eden Etiyopya'ya karşı üç askerî sefer düzenledi. 1876'da Kral IV. Yohannes iddiasını sürdürmekle beraber anlaşma yoluna gitti ve çarpışmalar durdu. Osmanlı hükümetinin 1879'da Hidiv İsmâil Paşa'yı azletmesinin ardından Mısır'ın ve hâkimiyetinde bulunan Kızıldeniz limanlarının kontrolü gerçekte İngiltere'nin eline geçmişti. İngiltere, Masavva' Limanı'ndan Habeşistan'a gidecek veya buradan gelecek olan silâh ve mühimmat dahil bütün malların geçişini serbest bıraktı (1884 Adwa Antlaşması). Kral IV. Yohannes, Mısır birliklerinin Masavva'dan çekilmesi üzerine İngiltere Kraliçesi Victoria'ya mektup yazarak buranın kendisine verilmesini istediysede olumlu cevap alamadı.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Fransızlar'ın Kızıldeniz'de yeni bir güç olarak ortaya çıkması karşısında İngiltere İtalya ile ittifak arayışlarına girmiş, bu arada 1881-1883 hesaplarına göre Masavva'ın giderlerinin gelirini çok aşması sonucu limanı elde tutmanın Mısır için kârlı olacağı anlaşılmıştı. 1882'de güneydeki Assab'ı sömürgeleştiren İtalyanlar bu durumdan faydalanarak 5 Şubat 1885'te Masavva'a girdiler ve kısa sürede çevrenin hâkimiyetini de ele geçirdiler; arkasından 1884'te Mısır, Etiyopya ve İngiltere arasında imzalanan Adwa Antlaşması'na rağmen silâh ve mühimmatın Etiyopya'ya transit geçişine izin vermedikleri gibi Mısır'ın bölgedeki hâkimiyetini tanımadıklarını belli ettiler. Bu gelişmeler neticesinde 1887 yılında İtalya ile Etiyopya arasında çatışma çıktı ve İtalyan birlikleri yenilgiye uğradı. Fakat İtalyanlar, daha sonra öldürülen Kral IV. Yohannes'in yerine geçen II. Menelik ile yaptıkları Wichale (Uccialli) Antlaşması ile Kızıldeniz kıyısındaki bazı toprakları ele geçirdiler (2 Mayıs 1889). Antlaşmaya göre Masavva' İtalya'ya bırakılıyor, II. Menelik de bu limandan vergiden muaf bir şekilde silâh ithal etme hakkı kazanıyordu. İtalyanlar 1896 yılında yine yenilmelerine rağmen Eritre'yi ve İtalya-Etiyopya savaşında (1935-1936) önemli bir üs vazifesi gören Masavva'ı elde tutmayı başardılar. 1941 yılında İngilizler'in eline geçen Masavva', 1952'de Etiyopya-Eritre Federasyonu'nun kurulmasına kadar onların yönetiminde kaldı. Bugün ise 1993

yılında bağımsızlığını ilân eden Eritre'nin önemli bir ticaret ve turizm merkezidir. Nüfusun (2003: 30.700) çoğunluğunun müslüman olduğu Masavva'da Hanefî mezhebi yaygındır ve Kadirî tarikatı geniş ölçüde taraftar bulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), IV, 38; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 330; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), I, 385; Hasan b. Ahmed el-Haymî, *Siretü'l-Habeşe* (nşr. Murâd Kâmil), Beyrut 1412/1991, s. 143, 144, 162, 164, 167-168; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 942-946; J. S. Trimmingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952, s. 92, 98, 100, 104, 116, 120, 132, 137, 169, 221, 232, 249; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 20, 30, 43, 47, 91, 117, 134, 137, 146, 148, 150, 151, 160, 178; a.mlf., "Habeş Eyaleti", *DİA*, XIV, 363-367; *The Cambridge History of Africa* (ed. J. E. Flint), Cambridge 1976, V, 31, 44, 51, 56, 68, 79, 89, 93, 98; a.e. (ed. R. Oliver-G. N. Sanderson), Cambridge 1985, VI, 36, 141, 645, 652, 656, 669; E. van Donzel, *Foreign Relations of Ethiopia: 1642-1700*, Leiden 1979; s. 9, 57, 83, 143, 145, 218; a.mlf., "Maşavva", *EP* (İng.), VI, 641-644; Mahmûd Şâkir, *Ertiryâ ve'l-Habeşe*, Beyrut 1408/1988, s. 19, 34; Gâfî Avde, *İrtiryâ*, Amman 1409/1989, s. 27, 29, 31, 37, 42; *Kâmûsü'l-'a'lâm*, VI, 4312-4313; Davut Dursun, "Eritre", *DİA*, XI, 302-304; Levent Öztürk, "Etiyopya", a.e., XI, 491-496.

 CASIM AVCI

MÂSERCEVEYH

(ماسرجویه)

Emevîler döneminde yaşamış hekim ve mütercim.

Adı bazı kaynaklarda Mâsercis olarak geçer (İbnü'n-Nedîm, s. 347) ve kelime Farsça'da Mâsercûye şeklinde telaffuz edilir. Mâserceveyh'in hayatına dair fazla bilgi yoktur. Yahudi kökenli bir İranlı olup Cündişâpûr Tıp Okulu'nda tahsil görmüş ve Basra'da yaşamıştır (İbnü'l-Kiftî, s. 213); İbn Cülcül ise onun Yahudiliği seçen bir Süryânî olduğunu söyler (*Tabakâtü'l-ettubbâ'*, s. 61). Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem döneminde (684-685) hayatta olduğu anlaşılan Mâserceveyh, İskenderiyeli rahip Ahron b. A'yun'un daha önce Süryânice'ye çevrilen *Künnâş*'ını Arapça'ya aktarmış, bu arada aslı otuz bölümden (makale) oluşan metne iki bölüm daha eklemiştir (a.g.e., s. 16). Rivayete göre Halife Ömer b. Abdülazîz bu eseri sarayın Hazâinü'l-kütüb'ünde bulmuş ve kırk gün istihâre yaptıktan sonra yararlı olduğuna kanaat getirerek halkın istifadesine sunulmasını emretmiştir

(a.g.e., a.y.). Bu durum, İslâm devletinin başlangıç döneminde bu adla anılan bir kütüphanenin bulunduğunu göstermektedir ki ilim ve medeniyet tarihi açısından dikkate değer bir husustur. İbnü'l-Kiftî, Mâserceveyh'in adı geçen eseri Ömer b. Abdülazîz'in isteği üzerine Arapça'ya çevirdiğini söylüyorsa da onun Mervân b. Hakem döneminde yaşadığı görüşü ağır basmaktadır. Ayrıca bazı klasik kaynaklar, Mâserceveyh ile Abbâsîler'in saray şairi Ebû Nüvâs (ö. 198/813) arasında geçen bir olaya yer vermektedir (İbnü'l-Kiftî, s. 213; İbn Ebû Usaybia, s. 233); ancak zaman bakımından bu da mümkün değildir. Öte yandan Albert Dietrich, *Muntehabü Şivânî'l-ĥikme*'de sözü edilen (s. 20, 88) ve Hipokrat'ın talebeleri arasında sayılan Masergis'i Mâserceveyh ile aynı kişi sanarak haksız yere eserin müellifini eleştirmiştir (*El²* [İng.], VI, 641). Halbuki ortada sadece bir isim benzerliği söz konusudur ve aslında bu hatanın eseri neşreden Douglas Morton Dunlop'tan kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Ebû Süleyman es-Sicistânî, s. 191).

Eserleri. 1. *Kitâbü Kuva'l-eşime ve menâfi'ihâ ve mazârrihâ*. 2. *Kitâbü Kuva'l-âkâkir ve menâfi'ihâ ve mazârrihâ*. İbnü'n-Nedîm ve İbnü'l-Kiftî'nin haber verdiği bu iki eser günümüze ulaşmamıştır. 3. *Fî Ebdâli'l-edviye ve meykûmü makâme gayrihî minhâ*. Muadil ilâçlar hakkında yazılan bu küçük risâle günümüze kadar gelebilmiş ve İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*El²* [İng.], VI, 641). 4. *Kitâb fi'l-âyn*. 5. *Kitâb fi'l-gazâ*. İbn Ebû Usaybia'nın zikrettiği bu iki eser zamanımıza ulaşmamıştır (*Uyûnü'l-enbâ*, s. 234). 6. *Künnâş*. Farmakolojiye dair olan bu eserin şimdiye kadar izine rastlanmamışsa da sonraki hekimlerin bundan büyük ölçüde yararlandığı anlaşılmaktadır. Ebû Bekir er-Râzî, *el-Ĥâvî* adlı eserinde "kâle'l-yahûdî" (yahudi der ki) ibaresiyle Mâserceveyh'e 171 yerde gönderme yapmıştır (Sezgin, III, 207).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Süleyman es-Sicistânî, *Muntehabü Svânî'l-ĥikme* (nşr. D. M. Dunlop), Lahey 1979, s. 20, 88, 191; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-eṭṭebâ* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 16, 61; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 347, 355; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-ulemâ*, s. 213-214; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ*, s. 232-234; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 417; Sezgin, *GAS*, III, 206-207; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 23; Kemâl es-Sâmerrâi, *Muhtaşaru târihi't-tıbbi'l-Arabî*, Bağdad 1404/1984, I, 205-206; A. Dietrich, "Mâsarġawayh", *El²* (İng.), VI, 640-641.

MAHMUT KAYA

MÂSERCİSÎ, Ebû Ali

(أبو علي الماسرجسي)

Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed
b. Ahmed el-Mâsercisî en-Nisâbüri
(ö. 365/976)

Hadis hâfızı.

297 (910) veya 298'de (911) Nişâbur'da doğdu. Abdullah b. Mübârek'in âzatlısı olan büyük dedesi muhaddis Ebû Ali Hasan b. İsâ b. Mâsercis en-Nisâbüri'den dolayı bu nisbeyle anılmaktadır. İlmî geleceğe sahip bir aileden gelen Mâsercisî, tahsiline bir hadis âlimi olan dedesiyle Zühri'nin talebelerinden olan babasından temel İslâmî ilimleri öğrenerek başladı. İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak es-Serrâc ve İbnü'ş-Şarkî gibi âlimlerden hadis dinledi. 321'de (933) başladığı ilmî seyahatleri sırasında İbn Ziyâd en-Nisâbüri ve İbnü'l-Mehâmilî'den, ayrıca Şam ve Irak'ta birçok âlimden hadis rivayet etti. Daha sonra Mısır'a giderek orada uzun süre ikamet eden Mâsercisî pek çok rivayet derledi, fıkıh ve hadis konusunda eserler yazmaya başladı. İbn Şihâb ez-Zühri'nin rivayet ettiği hadisleri bir araya getirdi ve onları çok iyi dercedi ezberledi. Bundan dolayı kendisinin "ez-Zühriyyü's-sagir" diye anıldığı belirtilmektedir.

9 Receb 365 (13 Mart 976) tarihinde vefat eden Mâsercisî'nin cenaze namazını Şâfiî âlimlerinden olan yeğeni Muhammed b. Ali el-Mâsercisî kıldırdı. Güvenilir bir muhaddis olarak kabul edilen Mâsercisî'yi, birlikte hadis müzakere ettikleri Hâkim en-Nisâbüri kaydettiği rivayetlerin çokluğunu ifade etmek üzere "asrının gemisi" diye nitelendirmektedir. Mâsercisî'nin naklettiği herhangi bir hadisin kendisine ulaşmadığını söyleyen Zehebî ona ait haberlerin Beyhaki'nin kitapları arasında bulunabileceğini söylemektedir.

Hâkim en-Nisâbüri, Mâsercisî'nin kendi kitabıyla 1300, müstensih kalemiyle 3000 cüzü aşabilecek hacimde *el-Müsnedü'l-kebir* adıyla bir eser telif ettiğini ve bu genişlikte başka bir müsnedin yazılmadığını belirtir. Zehebî bu eserin 150 cilt kadar olduğunu tahmin etmektedir (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 289; Bedrân, IV, 355). Mâsercisî'nin bundan başka, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'leri üzerine müstahrec türünde kaleme aldığı ve tamamlamadan öldüğü belirtilen eserleri yanında *el-Megâzî ve'l-kabâ'il*, *el-Meşâyiḥ* ve *el-Ebvâb* adlı çalışmalarından da bahsedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIV, 244; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 287-289; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 381; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, IV, 354, 355; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethulah), II, 253-254; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 22, 102, 223, 224.

MUSTAFA ERTÜRK

MÂSERCİSÎ, Ebû'l-Hasan

(أبو الحسن الماسرجسي)

Ebû'l-Hasan Muhammed
b. Ali b. Sehl el-Mâsercisî en-Nisâbüri
(ö. 384/994)

Şâfiî fakihî.

Anne tarafından dedesi olan Ebû Ali Hasan b. İsâ b. Mâsercis en-Nisâbüri'den dolayı Mâsercisî nisbesiyle anılmıştır. Önceden hıristiyan olan Hasan b. İsâ, Abdullah b. Mübârek vasıtasıyla müslüman olduktan sonra İbnü'l-Mübârek başta olmak üzere İbn Uveyne, Vekî, Ebû Muâviye ed-Darîr gibi muhaddislerden hadis dinledi ve ilmiyle tanındı. Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi muhaddisler de ondan hadis dinlediler (Nevevî, I/2, s. 213). Çocukları ve torunları Mâsercisî nisbesiyle anılmıştır.

Ebû'l-Hasan el-Mâsercisî 340'lı (951) yıllara kadar Nişâbur ve Rey'den başka Bağdat, Küfe, Basra, Hicaz, Kahire, Halep ve Dimaşk'a ilim yolculukları yaparak zamanının önde gelen âlimlerinden ders aldı. Ebû İshak el-Mervezî'nin ilim meclisine katıldı ve onunla birlikte Kahire'ye gitti. Mervezî'nin vefatı üzerine Bağdat'a geçerek İbn Ebû Hüreyre'nin yardımcısı oldu ve onun meclisten ayrılmasından sonra derslerini idare etti. Hocaları arasında bunlardan başka dayısı Müemmil b. Hasan b. İsâ b. Mâsercis el-Mâsercisî, Mekki b. Abdân, Ebû'l-Hasan İbn Hazlem, Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, Ebû Tâlib Ömer b. Rebî b. Süleyman el-Haşşâb, İbn Dâse gibi âlimler vardır. Ayrıca Müzenî ile Yunus b. Abdülâlâ es-Sadeffî'nin öğrencilerinden ders aldığı zikretilir.

344 (955) yılında Horasan'a dönen Mâsercisî ölümüne kadar öğretimle meşgul oldu. Hâkim en-Nisâbüri, Ebû't-Tayyib et-Taberî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, İsmâil b. Ahmed el-Hîrî ve İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbüni onun en meşhur taleberidir. Horasan bölgesinde Şâfiiler'in önde gelen imamlarından ve mezhebi en iyi bilenlerden kabul edilen Mâsercisî bazı kaynaklara göre yetmiş altı, kaynakların çoğuna ve talebesi Hâkim en-Nisâbüri'ye